

Ministerul Educației Naționale
Universitatea Națională de Muzică din BUCUREȘTI

**O VIZIUNE ANALITICĂ ȘI INTERPRETATIVĂ
ASUPRA CONCERTELOR PENTRU VIOLĂ ȘI
ORCHESTRĂ DE CECIL FORSYTH ȘI BÉLA
BARTÓK
(REZUMAT)**

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:

Prof. univ. dr. ALEXANDRU LEAHU

DOCTORAND:

LADISLAU CRISTIAN ANDRIȘ

2019

Pe parcursul tezei de doctorat cu titlul *O viziune analitică și interpretativă asupra Concertelor pentru violă și orchestră de Cecil Forsyth și Béla Bartók*, am prezentat două lucrări de referință ale repertoriului violistic modern, atât prin factorii obiectivi (analiza structurală, armonică și a mijloacelor componistice), cât și prin factorii subiectivi (folosirea intuiției muzicale în descifrarea mesajului compozitorului, transpunerea acestuia în propria interpretare, descrierea tehnicilor instrumentale specifice folosite), din dorința de a crea o perspectivă cât mai completă.

Decizia de a alege două concerte ca studii de caz are la bază dorința de a continua promovarea violei ca instrument solistic. Concertul, fiind unul dintre cele mai complexe genuri ale muzicii instrumentale, oferă interpreților posibilitatea de își prezenta tehnica instrumentală, personalitatea, capacitățile interpretative, maturitatea și originalitatea gândirii artistice.

Unul din scopurile urmărite a fost așezarea textului în context, pentru ca cei care vor citi această lucrare științifică să se poată apropia de ceea ce marele dirijor român Cristian Mandeal definește ca „adevăr muzical”. În acest sens, am încercat să creez un cadru optim de comprehensiune a materialului, de a prezenta muzicienii care au contribuit substanțial la existența și promovarea acestor capodopere, a contextului în care acestea au luat calea tiparului, dar și de a prezenta discrepanțele întâlnite între versiuni distincte, și rezultatul acestora asupra structurii lucrărilor.

Atât necesitatea, cât și importanța acestei teze de doctorat poate fi motivată cu ajutorul a două raționamente. Primul, în literatura de specialitate predomină analizele și cercetările realizate asupra concertelor pentru pian, vioară sau violoncel, celelalte instrumente fiind deseori neglijate. Astfel, fiecare demers științific consistent efectuat asupra lucrărilor din repertoriul violistic va aduce o contribuție importantă în literatura de specialitate. Cel de-al doilea, după examinarea tuturor materialelor obținute, nu am descoperit nicio abordare similară a celor două *Concerte* prezentate pe parcursul acestei teze. Din acest motiv, această lucrare poate fi considerată un punct de reper pentru investigațiile științifice ulterioare.

Cele două concerte analizate, cu toate că sunt despărțite de aproape jumătate de secol și sunt scrise de doi compozitori care utilizează un limbaj componistic diferit, sunt legate prin următoarele aspecte: la prima audiție a acestora, ele au fost interpretate de soliști de renume mondial, în timp ce destinul și existența acestor capodopere se datorează mai multor violiști consacrați. Ambele opusuri au fost scrise de compozitori care au plecat în exil în America și nu sunt lucrări care necesită o interpretare istorică (o decizie pe care interpretul trebuie să o ia în cazul concertelor din perioada barocă sau din clasicism), ci o interpretare apropiată de limbajul societății contemporane. Cele două lucrări prezintă elemente folclorice, iar din punct de vedere

al structurii, materialul este încadrat în trei mișcări de tip repede-lent-repede. Viola-solist este acompaniată în cele două concerte de o orchestră simfonică de dimensiuni mari, iar la ambele opusuri reducția cu pian nu a fost realizată de compozitor. Mai mult, în programa de specialitate *Concertul pentru violă și orchestră* de Cecil Forsyth și *Concertul pentru violă și orchestră* de Béla Bartók sunt strâns legate, ambele opusuri cer a fi interpretate de violiști maturi, cu un sunet voluminos și focalizat, și cu o tehnică instrumentală ireproșabilă. Atât *Concertul* lui Forsyth, cât și *Concertul* lui Bartók fac parte din repertoriul violiștilor din întreaga lume și sunt apreciate de publicul meloman.

Datorită problematicilor abordate pe parcursul acestei lucrări științifice, aceasta a fost structurată în trei capitole. Primul, *O privire generală asupra principalelor concerte pentru violă și orchestră din prima jumătate a secolului XX*, are rolul de a introduce cititorul în tematica lucrării și este organizat în două subcapitole, în succesiunea următoare: I.1. O scurtă istorie a genului de concert instrumental; I.2. O prezentare succintă a celor mai importante concerte pentru violă și orchestră din prima jumătate a secolului XX. Al doilea capitol, cu titlul *Concertul pentru violă și orchestră de Cecil Forsyth*, este constituit din șapte subcapitole, în succesiunea următoare: II.1. Motivația analizei concertului; II.2. Cecil Forsyth; II.3. Émile Férir - primul interpret al concertului; II.4. Premiera; II.5. Publicarea, versiunea cu pian și componența orchestrei; II.6. Analiza structurală și interpretativă; II.7. Concluziile celui de-al doilea capitol. Cel de-al treilea capitol, cu titlul *Concertul pentru violă și orchestră de Béla Bartók*, este alcătuit din unsprezece subcapitole, în succesiunea următoare: III.1. Motivația analizei concertului; III.2. Obiectivele capitolului; III.3. Contextul apariției concertului. Perioada cuprinsă între anii 1940-1945; III.4. O privire de ansamblu asupra schiței concertului și o descriere succintă a celor trei versiuni publicate; III.5. Prezentarea și analiza discrepanțelor existente între schița concertului și diferitele versiuni ale sale; III.6. Posibile conexiuni între dansurile părții a treia și folclorul românesc; III.7. Analiza structurală a versiunii lui Tibor Serly; III.8. Prezentarea schematică a structurii versiunilor lui Peter Bartók/Nelson Dellamaggiore și Csaba Erdélyi; III.9. Analiză comparată a versiunilor lui Tibor Serly și Csaba Erdélyi, în interpretarea violiștilor William Primrose și Csaba Erdélyi; III.10. Congresul Internațional al Violistilor, Cremona, 4-8 octombrie 2016; III.11. Concluziile celui de-al treilea capitol.

În anexa tezei pot fi consultate două interviuri realizate cu doi violiști de renume mondial - Hartmut Rohde și Tabea Zimmermann, sunt disponibile spre examinare atât o listă a tuturor interpretărilor *Concertului pentru violă și orchestră* de Cecil Forsyth pentru care editura *Schott Music* a închiriat materialul, cât și o listă a celor 87 de Concerte pentru violă și orchestră

compuse în prima jumătate a secolului XX. Alte documente importante precum scrisori, corespondențe sau afișe au fost introduse în miscelanea.

Rezultatul sonor al cunoștințelor dobândite în urma cercetărilor efectuate a fost prezentat în interpretarea proprie a lucrărilor care au constituit subiectul acestei teze, realizată alături de orchestre simfonice și dirijori de prim rang din țară. Au fost realizate două premiere naționale - prima audiție integrală a *Concertului pentru violă* de Cecil Forsyth, alături de o orchestră simfonică, realizată împreună cu Filarmonica „Banatul” din Timișoara, și prima audiție națională a *Concertului pentru violă* de Béla Bartók, în versiunea lui Peter Bartók și Nelson Dellamaggiore, realizată împreună cu Filarmonica „Transilvania” din Cluj. Ambele înregistrări, cât și înregistrarea *Concertului pentru violă* de Béla Bartók, în versiunea lui Tibor Serly, interpretată alături de Filarmonica „Banatul”, vor însoți în format audio/video teza de doctorat.

Capitolul I. O privire generală asupra principalelor concerte pentru violă și orchestră din prima jumătate a secolului XX

Primul capitol are rolul de a introduce cititorul în tematica tezei de doctorat, oferind o scurtă istorie a genului de concert instrumental. Pe parcursul capitolului sunt prezentate atât stadiile de evoluție și formele de materializare ale genului, cât și o descriere succintă a celor mai importante concerte pentru violă și orchestră compuse în prima jumătate a secolului XX.

Pentru repertoriul violistic modern, concertele pentru violă și orchestră compuse în prima jumătate a secolului XX au un rol deosebit de important. Din cele 87 concerte compuse în această perioadă, trei sunt incluse pe lista concursurilor pentru ocuparea unui post în orchestră (*Concertul pentru violă și orchestră* de Sir William Walton, *Concertul pentru violă și orchestră* de Béla Bartók și *Der Schwanendreher* de Paul Hindemith), în timp ce lucrări extrem de valoroase precum *Concertul pentru violă și orchestră în do minor op. 25* de York Bowen, *Concertul pentru violă și orchestră în sol minor* de Cecil Forsyth, *Kammermusik nr. 5, op.36, nr.4* și *Konzertmusik op.48* de Paul Hindemith, cu toate că sunt mai rar interpretate, sunt apreciate de violiști și de publicul meloman.

Prin aportul adus de Lionel Tertis și William Primrose (primii violiști de renume mondial) la prezentarea violei în postură solistică, aceștia aveau să influențeze decisiv destinul acestui instrument. Cei doi au readus numeroase opusuri pentru violă și orchestră în sălile de concert și au determinat compozitori precum York Bowen, Benjamin Dale, Arnold Bax, Sir William Walton și Béla Bartók să compună lucrări violă.

Al doilea capitol. Concertul pentru violă și orchestră de Cecil Forsyth

Atât în bibliotecile tradiționale cu literatură de specialitate cât și în mediul online există foarte puține informații despre Cecil Forsyth și creațiile sale. În acest context, ideea unei munci de cercetare pentru obținerea de informații despre compozitor și prezentarea unei analize detaliate realizate asupra celui mai important opus din creația sa - *Concertul pentru violă și orchestră în sol minor*, devine o necesitate, în timp ce rezultatul acesteia, în urma publicării, se dorește a fi o bază de studiu pentru toți muzicienii care doresc să aprofundeze lucrarea.

Recunoscut în zilele noastre drept unul dintre cele mai importante opusuri pentru violă și orchestră, a fost al doilea concert pentru violă compus de un compozitor britanic la început de secol XX. Sonoritatea acestuia ne va purta de la un romantism pasional până la o muzică pe care, în zilele noastre, o asociem genului muzicii de film.

Pentru noi, violiștii, și în special pentru profesorii de violă de la noi din țară, rolul *Concertului* este deosebit de important deoarece ca nivel de dificultate acesta reprezintă inelul de legătură între concertele de repertoriu compuse pentru violă în perioada clasicismului, de Karl Stamitz și Franz Anton Hoffmeister, și cele din perioada modernă compuse de William Walton, Paul Hindemith și Béla Bartók.

În ciuda faptului că a fost dat uitării pentru o lungă perioadă de timp, odată cu plecarea lui Forsyth la New York în anul 1914, *Concertul* a început să răsune din ce în ce mai des în sălile de concerte din întreaga lume începând cu anul 2005. Republicarea de către editura *Schott Music* a lucrării în anii '90 și minunata înregistrare realizată de violistul Lawrence Power, au avut un rol decisiv în această revigorare, existentă la început de secol XXI.

Cecil Forsyth a compus un total de trei lucrări pentru violă, *Concertul pentru violă și orchestră în sol minor*, *Chanson celtique pentru violă și orchestră* și *The Dark Road pentru violă și orchestră de coarde*, toate prezentând viola în postură solistică. Din păcate, cele mai multe din opusurile lui Forsyth nu mai sunt publicate în zilele noastre, cu două excepții, *Concertul pentru violă și orchestră în sol minor* și *Chanson celtique*, disponibile spre cumpărare în format tipărit la editura *Schott Music*. De altfel, cele două lucrări, compuse la distanță de doi ani, se află în strânsă legătură, ambele fiind dedicate violistului belgian Émile Férir, prieten și coleg al compozitorului.

Cunoașterea la perfecțiune a instrumentului l-a ajutat pe Forsyth în demersul său de a scoate în evidență potențialul solistic al violei, în timp ce aptitudinile instrumentale ale violistului - compozitor pot fi observate în scriitura părții solistice, de o virtuozitate deosebită

dar în același timp comod de interpretat, cu linii melodice expresive și cu o paletă largă de culori care scot în evidență timbrul violei, cât și înrudirea acestuia cu vioara sau violoncelul.

Calitățile sale componistice pot fi remarcate atât în combinațiile timbrale folosite, cât și prin prisma raportului sonor optim creat între instrumentul solist și orchestră, raport ce reprezintă unul dintre obiectivele primordiale ale fiecărui compozitor care scrie o lucrare pentru unul sau mai multe instrumente soliste cu acompaniament de orchestră, amploarea orchestrei resimțindu-se doar în momentele de *tutti*.

Concertul pentru violă și orchestră de Cecil Forsyth este cunoscut în rândul muzicienilor și face parte din programa liceală și universitară a majorității instituțiilor de învățământ muzical din România. Lucrarea a fost interpretată de nenumărate ori cu acompaniament de pian, în marea majoritate a cazurilor nu integral, în examene, recitaluri de clasă, concursuri sau olimpiade, fiind un concert îndrăgit atât de profesori, cât și de elevi sau studenți. În pofida acestui fapt, în lista interpretărilor pusă la dispoziție de editura *Schott Music* nu am găsit nici o interpretare românească a lucrării de către nici o orchestră simfonică din țară, oferindu-mi astfel posibilitatea unică de a realiza la data de 9 ianuarie 2015, împreună cu Orchestra Simfonică a Filarmonicii „Banatul” din Timișoara și dirijorul ei principal, Radu Popa, prima audiție românească integrală a *Concertului pentru violă și orchestră* de Cecil Forsyth, la 112 ani de la premiera lucrării.

Al treilea capitol. Concertul pentru violă și orchestră de Béla Bartók

În toamna anului 1945 Béla Bartók lasă în urma sa două lucrări majore neterminate. Responsabilitatea pregătirii acestora pentru publicare a fost preluată, cu consimțământul familiei compozitorului, de către compatriotul său - Tibor Serly.

În timp ce *Concertul nr.3 pentru pian și orchestră*, dedicat de Bartók soției sale, se afla într-un stadiu final (Serly fiind nevoit să orchestreze doar ultimele 17 măsuri ale lucrării), munca ce urma să fie depusă la *Concertul pentru violă și orchestră* avea să fie imensă, Serly confruntându-se cu unul din cele mai dificile puzzle-uri din istoria muzicii, care a necesitat toate resursele intelectuale, creative, componistice, energetice și empatică de care poate să dispună o ființă.

Datorită importanței pe care opusul îl are pentru repertoriul violistic modern, fiind cel mai des interpretat concert pentru violă și orchestră, înțelegerea acestuia și a contextului în care a luat calea tiparului reprezintă atât o datorie, cât și o obligație pentru fiecare violist.

Prin prisma faptului că o interpretare a lucrării realizată direct de pe schița compozitorului ar fi imposibilă, un interpret trebuie să decidă care din cele trei versiuni ale *Concertului* o va interpreta. Pentru a putea dobândi o înțelegere elementară a versiunilor publicate, am realizat o prezentare succintă a acestora:

Prima versiune îi aparține lui Tibor Serly. Publicată de editura *Boosey&Hawkes* în anul 1949, este versiunea cea mai des interpretată, chiar și în zilele noastre. Cu toate că este contestată de numeroși muzicieni din cauze diferite (amintind de intervențiile multiple realizate de autorul acesteia în partitura violei-solist, omiterea sau nerespectarea unor indicații adnotate de compozitor, adăugirile sau eliminările unor măsuri, realizarea unor tranziții controversate), aceasta a rămas versiunea standard atât în cazul audițiilor pentru ocuparea unui post în orchestră cât și cel mai des interpretată de violiști în sălile de concert de pe toate continentele.

Cea de a doua versiune a lucrării a fost publicată de editura *Boosey&Hawkes* la 50 de ani de la moartea compozitorului. Aceasta prezintă rezultatul muncii depuse de Peter Bartók – fiul compozitorului, alături de compozitorul Nelson Dellamaggiore și de renumitul violist american Paul Neubauer. Publicată la scurt timp după tipărirea schiței concertului, reprezintă versiunea cea mai strâns legată de aceasta deoarece partea violei-solist este preluată integral din schița lucrării. În această versiune există două decizii discutabile. Prima, este cea legată de măsura de la finalul *ritornello*-ului, care are rolul de a lega partea întâi de partea a doua a lucrării. Cea de a doua, este maniera în care este interpretată adnotația compozitorului *AB*, din *Allegretto*.

Cea de a treia versiune a *Concertului* îi aparține violistului maghiar Csaba Erdélyi și a fost publicată de editura *Promethean*, din Wellington/Noua Zeelandă. Cunoscând faptul că singurele edituri cu care Bartók a lucrat pe parcursul vieții au fost *Universal Edition* și *Boosey&Hawkes*, publicarea lucrării de către editura *Promethean* surprinde la prima vedere. Explicația acestei anomalii este legată de legislația drepturilor de autor care, atât în Noua Zeelandă, cât și în Australia, persistă pentru o durată de 50 de ani de la moartea compozitorului, mai scurtă decât în alte țări sau pe alte continente. Extrem de abil, Erdélyi se folosește de această anomalie și publică o partitură generală cu orchestrația proprie a lucrării, o reducere cu pian, și două materiale distincte dedicate părții de violă-solist. În prefața lucrării Erdélyi menționează că în pregătirea versiunii sale s-a consultat cu doi dintre cei mai importanți experți în muzica lui Béla Bartók, numindu-i pe László Somfai și pe Elliott Antokoletz, dar și cu renumiții compozitori maghiari György Kurtág și Péter Eötvös. Această versiune se află într-o permanentă evoluție datorită schimbărilor operate de Erdélyi asupra aparatului orchestral, care au ca efect schimbarea sonorității lucrării.

Pentru ca noi, interpreții, să putem alege cel mai iscusit dintre cele trei versiuni tipărite ale *Concertului*, sau poate pentru a le putea combina cât mai adecvat când acest lucru va fi permis de legea drepturilor de autor, am realizat pe parcursul celui de-al treilea capitol al tezei de doctorat o analiză temeinică a discrepanțelor existente în cele trei versiuni tipărite, puse în oglindă cu schița *Concertului*, am prezentat efectele pe care acestea le au asupra structurii, funcționalității, sau interpretării, am oferit motivațiile posibile care a dus la transformarea textului schiței lucrării, și numeroase exemple muzicale.

Cunoscând ipoteza că cel puțin unul din cele trei dansuri ale părții a treia este inspirat din folclorul poporului român, în procesul de cercetare, la sfatul conducătorului studiilor mele doctorale - domnul Prof. Univ. Dr. Alexandru Leahu, am consultat culegerile de folclor românesc realizate de Béla Bartók, și publicate sub titlul *Rumanian Folk Music și Cântece populare românești din comitatul Bihor (Ungaria)*, pentru a determina dacă dansurile sunt preluate sau citate din folclorul nostru, sau dacă există similitudini între structura acestora și limbajul folosit de compozitor în crearea propriilor sale melodii, cu inspirație și caracter popular, în procesul de creare a unui folclor imaginar, un concept inventat de Bartók, prin care a universalizat aceste surse.

De asemenea, pe parcursului celui de-al treilea capitol, a fost realizată o analiză structurală a versiunii lui Tibor Serly, o prezentare schematică a versiunilor lui Peter Bartók/Nelson Dellamaggiore și a lui Csaba Erdélyi, o analiza comparată a două înregistrări exponențiale ale lucrării, au fost prezentate opinii ale violiștilor prezenți la Congresul Internațional al Vioaliștilor (Cremona, 2016) și concluzii finale ale capitolului.

Cu toate acestea, consider că în câmpul interpretării muzicale, nimeni nu are ultimul cuvânt, iar mulțimea interpretărilor generează bogăția muzicală universală a unei lucrări. O interpretare creează un spațiu deschis reflecției și generează diferite opinii, în timp ce maniera în care un interpret citește un text muzical este direct proporțională cu posibilitățile sale de percepere a textului.